DOMSTOLENS DOM (Første Afdeling)

30. juni 2005 *

I sag C-537/03,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 234 EF, indgivet af Korkein oikeus (Finland) ved afgørelse af 19. december 2003, indgået til Domstolen den 22. december 2003, i sagen:

Katja Candolin,

Jari-Antero Viljaniemi,

Veli-Matti Paananen

mod

Vahinkovakuutusosakeyhtiö Pohjola

* Processprog: finsk.

Jarno Ruokoranta,

har

DOMSTOLEN (Første Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, P. Jann, og dommerne K. Lenaerts, J.N. Cunha Rodrigues (refererende dommer), E. Juhász og M. Ilešič,

generaladvokat: L.A. Geelhoed
justitssekretær: assisterende justitssekretær H. von Holstein,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 19. januar 2005,

efter at der er afgivet indlæg af:

— Veli-Matti Paananen ved asianajaja M. Hunnakko

— Vahinkovakuutusosakeyhtiö Pohjola ved M. Mäkelä, som befuldmægtiget

— den finske regering ved T. Pynnä, som befuldmægtiget

— den tyske regering ved M. Lumma, som befuldmægtiget

— den østrigske regering ved E. Riedl, som befuldmægtiget

— den svenske regering ved K. Norman, som befuldmægtiget

— den norske regering ved I. Djupvik, som befuldmægtiget, bistået af advokat T. Nordby

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved E. Traversa og M. Huttunen, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 10. marts 2005,

afsagt følgende

Dom

1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af Rådets andet direktiv 84/5/EØF af 30. december 1983 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om ansvarsforsikring for motorkøretøjer (EFT 1984 L 8, s. 17, herefter »andet direktiv«) og Rådets tredje direktiv 90/232/EØF af 14. maj 1990 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om ansvarsforsikring for motorkøretøjer (EFT L 129, s. 33, herefter »tredje direktiv«).

2 Anmodningen er indgivet under en sag mellem Katja Candolin, Jari-Antero Viljaniemi og Veli-Matti Paananen, på den ene side, og forsikringsselskabet Vahinkovakuutusosakeyhtiö Pohjola (herefter »forsikringsselskabet Pohjola«) og Jarno Ruokoranta, på den anden side, vedrørende den erstatning, de skal have udbetalt efter en færdselsulykke.

Retsforskrifter

Fællesskabsbestemmelserne

3 Artikel 3, stk. 1, i Rådets direktiv 72/166/EØF af 24. april 1972 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om ansvarsforsikring for motorkøretøjer og kontrollen med forsikringspligtens overholdelse (EFT 1972 II, s. 345, herefter »første direktiv«) bestemmer:

»Hver medlemsstat træffer med forbehold af artikel 4 alle formålstjenlige foranstaltninger for at sikre, at erstatningsansvaret for køretøjer, der er hjemmehørende i det pågældende land, er dækket af en forsikring. Der træffes inden for rammerne af disse foranstaltninger bestemmelse om, hvilke skader der dækkes samt om forsikringens nærmere vilkår.«

4 Det anføres i syvende og niende betragtning til andet direktiv:

»af hensyn til skadelidtes interesser bør virkningerne af en klausul om ansvarsfraskrivelse begrænses til forholdet mellem forsikringsselskabet og den for ulykken ansvarlige; [...]

[...]

familiemedlemmer til forsikringstageren, til føreren eller til enhver anden ansvarlig bør have krav på samme beskyttelse som andre skadelidte tredjemænd, i hvert fald hvad angår personskader«.

5 Andet direktivs artikel 2, stk. 1, bestemmer:

»Ved gennemførelsen af artikel 3, stk. 1, i direktiv 72/166/EØF skal de enkelte medlemsstater træffe passende foranstaltninger for at sikre, at enhver lovbestemmelse eller enhver klausul i en forsikringspolice, der er udstedt i overensstemmelse med artikel 3, stk. 1, i direktiv 72/166/EØF, og som bestemmer, at forsikringen ikke dækker nedenstående personers anvendelse af eller kørsel med køretøjet, ikke har nogen indvirkning på krav fra tredjemand, der lider skade ved et uheld:

— personer, som hverken udtrykkeligt eller stiltiende har tilladelse hertil, eller

— personer, som ikke har et kørekort, der giver dem ret til at føre det pågældende køretøj, eller

— personer, som ikke efterlever retsforskrifterne vedrørende køretøjets tekniske og sikkerhedsmæssige stand.

Den i første led omhandlede bestemmelse eller klausul kan imidlertid gøres gældende over for personer, der frivilligt har taget plads i det skadevoldende køretøj, såfremt forsikringsselskabet kan bevise, at de vidste, at køretøjet var stjålet.

[...]«

6 Tredje direktivs artikel 1 bestemmer:

»Med forbehold af artikel 2, stk. 1, andet afsnit, i direktiv 84/5/EØF skal den i artikel 3, stk. 1, i direktiv 72/166/EØF omhandlede forsikring dække ansvaret for personskader, der ved færdsel med et køretøj forvoldes på andre passagerer end føreren.

[...]«

Nationale retsforskrifter

7 På tidspunktet for de faktiske omstændigheder i hovedsagen var § 7, stk. 1 og 3, i trafikforsikringsloven [liikennevakuutuslaki (279/1959)] af 26. juni 1959, som ændret ved lov nr. 656/1994, affattet således:

»1. Har den, som lider trafikskade, medvirket til skadens indtræden, kan hans erstatning for andre skader end personskade nedsættes eller nægtes i overensstemmelse med det, som kan tilregnes ham, og den måde, hvorpå køretøjet førtes, samt øvrige omstændigheder, som indvirkede på skaden. Har nogen forsætligt eller ved grov uagtsomhed påført sig personskade, ydes erstatning herfor kun i det omfang øvrige omstændigheder har medvirket til, at skaden indtrådte.

[...]

3. Har nogen påført sig personskade ved førelse af køretøj i en sådan tilstand, at alkoholkoncentrationen i hans blod under eller efter kørslen udgjorde mindst 1,2 promille eller han havde mindst 0,60 mg alkohol pr. liter i sin udåndingsluft, eller har han forvoldt skaden, når han ellers har ført køretøjet under en sådan påvirkning af alkohol eller andet rusmiddel end alkohol eller under samtidig påvirkning af alkohol og andet rusmiddel, at hans evne til fejlfrie præstationer var mærkbart

nedsat, betales erstatning fra køretøjets forsikring kun, såfremt der foreligger en særlig grund hertil. Hvad der ovenfor er bestemt om førerens ret til erstatning, gælder også for en passager, som befandt sig i køretøjet, da skaden indtrådte, selv om han vidste eller burde have vidst, at føreren befandt sig i ovennævnte tilstand.«

8 På foranledning af en begrundet udtalelse, som Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber tilsendte Republikken Finland den 20. marts 2002, blev § 7, stk. 3, andet punktum, ændret ved lov nr. 548/2002. Den nye bestemmelse herom lyder således:

»Erstatningen til en passager kan dog på grundlag af hans egen medvirken til skaden nedsættes i overensstemmelse med hvad der anses for rimeligt, såfremt han, da skaden indtraf, befandt sig i køretøjet med den i dette stk. omhandlede fører.«

9 Trafikforsikringslovens § 7, stk. 1, har siden ikrafttrædelsen af lov nr. 1144/2002 den 1. februar 2003 været affattet således:

»Har nogen forsætligt påført sig personskade, betales erstatning kun, for så vidt som øvrige omstændigheder har bidraget til skadens indtræden. Har nogen ved grov

uagtsomhed medvirket til indtrædelsen af den personskade, som han har lidt, kan erstatningen nedsættes eller nægtes alt efter hvad der under hensyn til omstændighederne er rimeligt.«

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

10 Den 21. april 1997 foretog fru Tanja Candolin, som er mor til Katja Candolin, sammen med Jari-Antero Viljaniemi og Veli-Matti Paananen en rejse i sidstnævntes bil, som blev ført af Jarno Ruokoranta. Under rejsen indtraf der en trafikulykke, som medførte, at fru Tanja Candolin afgik ved døden, og at de øvrige passagerer blev alvorligt kvæstet.

11 Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at føreren og alle de øvrige passagerer var berusede.

12 Porin käräjäoikeus (byretten i Pori) idømte Jarno Ruokoranta en fængselsstraf og pålagde ham at betale erstatning såvel til Katja Candolin som til Jari-Antero Viljaniemi og Veli-Matti Paananen. Hvad angår erstatningen fra forsikringsselskabet Pohjola bestemte den nationale ret ud fra den opfattelse, at passagererne burde have

været klar over, at føreren var beruset, at ingen af dem i princippet havde krav på erstatning fra forsikringsselskabet i henhold til § 7, stk. 3, i trafikforsikringsloven, som ændret ved lov nr. 656/1994. Såfremt der imidlertid forelå en »særlig grund« — i denne bestemmelses forstand — til at betale erstatning, kunne forsikringsselskabet Pohjola pålægges at betale den. Under hensyn til de alvorlige varige mén, som Veli-Matti Paananen havde lidt, og til, at Jarno Ruokoranta i betragtning af hans økonomiske forhold sandsynligvis ikke ville være i stand til at betale ham erstatningen, bestemte Porin käräjäoikeus, at forsikringsselskabet Pohjola skulle betale erstatningen. Derimod fandt retten ikke, at der forelå en »særlig grund« hvad angår Katja Candolin og Jari-Antero Viljaniemi.

13 Under appelsagen kendte Turun hovioikeus (appelretten i Turku) for ret, at forsikringsselskabet Pohjola heller ikke var forpligtet til at betale Veli Matti Paananen den erstatning, som påhvilede Jarno Ruokoranta.

14 Katja Candolin, Jari-Antero Viljaniemi og Veli-Matti Paananen appellerede dommen afsagt af Turun hovioikeus til Korkein oikeus (Finlands Højesteret). De nedlagde herunder påstand om, at deres erstatninger blev dækket af forsikringsselskabet på grundlag af ansvarsforsikringen for motorkøretøjet. Forsikringsselskabet Pohjola bestred at være forpligtet til at betale erstatning under henvisning til, at en passager, der tager plads i et køretøj, med viden om, at han løber en større risiko for at lide skade end normalt, selv må bære følgerne af sine handlinger.

15 Da Korkein oikeus er af den opfattelse, at de lovbestemmelser, som var i kraft på tidspunktet for de faktiske omstændigheder i sagen, bør fortolkes i overensstemmelse med fællesskabsretten, har den besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Fastsætter kravet i artikel 1 i tredje direktiv [...], hvorefter personskader, der ved færdsel med et køretøj forvoldes på andre passagerer end føreren, dækkes af forsikringen, eller nogen anden fællesskabsretlig bestemmelse eller princip begrænsninger ved vurderingen af betydningen af passagerens egen medvirken i henhold til national ret, når der er tale om hans ret til den erstatning, der skal betales af den lovpligtige ansvarsforsikring for motorkøretøjer?

2) Er det i overensstemmelse med fællesskabsretten i enhver anden situation end de i andet direktivs artikel 2, stk. 1, andet afsnit, nævnte tilfælde at nægte eller at begrænse, på grundlag af passageren i køretøjets adfærd, hans ret til at opnå erstatning for skade lidt ved et trafikuheld i henhold til den lovpligtige ansvarsforsikring for motorkøretøjer? Kan dette f.eks. komme i betragtning, når en person har taget plads i et køretøj som passager, selv om han har kunnet bemærke, at faren for et uheld, og for at han ville lide skade, var større end normalt?

3) Fastsætter fællesskabsretten en hindring for, at førerens beruselse, som påvirker hans evne til at føre køretøjet på sikker måde, anses for en omstændighed, der skal tages i betragtning?

4) Fastsætter fællesskabsretten en hindring for, at den ret, som tilkommer ejeren af en bil, der er passager i bilen, til at få betalt erstatning for personskade i henhold til den lovpligtige ansvarsforsikring for motorkøretøjer, vurderes strengere end andre passagerers ret, fordi han har tilladt en beruset person at føre hans bil?«

Om de præjudicielle spørgsmål

16 Med disse spørgsmål, som skal behandles under ét, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om andet direktivs artikel 2, stk. 1, andet afsnit, og tredje direktivs artikel 1 er til hinder for en national lovgivning, hvorefter en passagers krav på erstatning fra en lovpligtig ansvarsforsikring for et motorkøretøj kan bortfalde eller nedsættes, såfremt den pågældende selv har medvirket til den skade, han har lidt, og om svaret vil være et andet, hvis passageren er køretøjets ejer.

17 Indledningsvis bemærkes, at formålet med første, andet og tredje direktiv er dels at sikre den frie bevægelighed såvel for køretøjer, der er hjemmehørende på Fællesskabets område, som for deres passagerer, dels at sikre personer, der lider skade ved uheld forvoldt af motorkøretøjer, en ensartet behandling, uanset hvor i Fællesskabet uheldet finder sted (dom af 28.3.1996, sag C-129/94, Ruiz Bernáldez, Sml. I, s. 1829, præmis 13).

18 Det er på grundlag af formålet om beskyttelse af de skadelidte, at Domstolen har fastslået, at første direktivs artikel 3, stk. 1, er til hinder for, at forsikringsselskabet kan påberåbe sig lovbestemmelser eller aftaleklausuler til støtte for ikke at yde erstatning til personer, der lider skade ved et uheld forvoldt af det forsikrede køretøj (Ruiz Bernáldez-dommen, præmis 20).

19 Domstolen har endvidere fastslået, at andet direktivs artikel 2, stk. 1, første afsnit, alene understreger denne forpligtelse for så vidt angår bestemmelser eller klausuler i en police, hvorefter forsikringen i visse nærmere angivne tilfælde ikke dækker anvendelse af eller kørsel med køretøjet (personer, som ikke har tilladelse til at føre køretøjet, personer, som ikke har et kørekort, eller personer, som ikke efterlever retsforskrifterne vedrørende køretøjets tekniske og sikkerhedsmæssige stand) (Ruiz Bernáldez-dommen, præmis 21).

20 Som en undtagelse fra denne forpligtelse bestemmes det i artikel 2, stk. 1, andet afsnit, at visse skadelidte vil kunne undtages fra forsikringsselskabets dækningspligt på grund af den situation, de selv har tilvejebragt (personer, der har taget plads i et køretøj, som de vidste, var stjålet) (Ruiz Bernáldez-dommen, præmis 21).

21 Da andet direktivs artikel 2, stk. 1, andet afsnit, imidlertid udgør en undtagelse fra en hovedregel, skal den fortolkes strengt.

22 Som generaladvokaten med rette har anført i punkt 42 i forslaget til afgørelse, ville en modsat fortolkning indebære, at medlemsstaterne kunne begrænse erstatningen til personer, der lider skade ved et færdselsuheld, til bestemte situationer, hvilket netop søges undgået med direktiverne.

23 Følgelig skal andet direktivs artikel 2, stk. 1, andet afsnit, fortolkes således, at en lovbestemmelse eller en klausul i en forsikringspolice, hvorefter forsikringen ikke dækker anvendelse af eller kørsel med køretøjer, kun kan gøres gældende over for personer, der har lidt skade ved et færdselsuheld, i det tilfælde, hvor forsikringsselskabet kan bevise, at de personer, der frivilligt har taget plads i det skadeforvoldende køretøj, vidste, at køretøjet var stjålet.

24 Hvad angår bortfald eller nedsættelse af erstatningen fra den lovpligtige ansvarsforsikring for et motorkøretøj til en passager, som har lidt skade ved en færdselsulykke, på grund af den pågældendes egen medvirken til skaden, fremgår det af formålet med første, andet og tredje direktiv og af disses ordlyd, at de ikke tilsigter en harmonisering af erstatningsansvarsordningerne i medlemsstaterne, og at medlemsstaterne på fællesskabsrettens nuværende udviklingstrin frit kan fastsætte, hvilken erstatningsansvarsordning der skal gælde for skader, der forvoldes ved færdsel med motorkøretøjer (dom af 14.9.2000, sag C-348/98, Mendes Ferreira og Delgado Correia Ferreira, Sml. I, s. 6711, præmis 23 og 29).

25 Forsikringsselskabet Pohjola samt den finske, tyske, østrigske og norske regering har gjort gældende, at fællesskabsretten ikke indeholder nogen begrænsninger for

vurderingen ifølge national erstatningsret af den betydning, som en passagers egen medvirken har for den skade, han har lidt.

26 Dette argument kan ikke lægges til grund.

27 Medlemsstaterne skal udøve deres kompetence under overholdelse af fællesskabsretten, og navnlig første direktivs artikel 3, stk. 1, andet direktivs artikel 2, stk. 1, og tredje direktivs artikel 1, som har til formål at sikre, at alle de passagerer, som har lidt skade ved et uheld forvoldt af et motorkøretøj, kan få erstattet skaden af den lovpligtige ansvarsforsikring for motorkøretøjet.

28 Nationale retsforskrifter om erstatning af skader som følge af trafikulykker kan således ikke fratage nævnte bestemmelser deres effektive virkning.

29 Dette vil imidlertid være tilfældet, hvis en national lovgivning, som er udformet på grundlag af generelle og abstrakte kriterier, enten bestemmer, at en passagers ret til

erstatning fra den lovpligtige ansvarsforsikring for motorkøretøjet bortfalder alene af den grund, at den pågældende har medvirket til skadens indtræden, eller uforholdsmæssigt begrænser retten til erstatning.

30 Erstatningen til skadelidte kan kun begrænses under særlige omstændigheder og efter en individuel vurdering.

31 Ved vurderingen af, om der foreligger sådanne særlige omstændigheder, og om nedsættelsen af erstatningen er forholdsmæssig — hvilken vurdering det tilkommer den nationale ret at foretage — er den omstændighed, at den pågældende passager er ejer af det køretøj, hvormed føreren har forvoldt ulykken, uden betydning.

32 Tredje direktivs artikel 1 bestemmer nemlig, at ansvarsforsikringen for motorkøretøjer dækker ansvaret for personskader, der ved færdsel med et køretøj forvoldes på andre passagerer end føreren, og sondrer således kun mellem føreren og de øvrige passagerer.

33 Desuden tilsiger de beskyttelsesformål, som er nævnt i denne doms præmis 18-20, at den retlige situation, som ejeren af køretøjet befandt sig i på ulykkestidspunktet, hvor han ikke var fører af køretøjet, men passager, ligestilles med den retlige situation, som de øvrige passagerer, der led skade ved ulykken, befandt sig i.

34 Denne fortolkning støttes af udviklingen i fællesskabslovgivningen. Således anføres det i syvende betragtning til andet direktiv, at virkningen af visse ansvarsfraskrivelsesklausuler af hensyn til skadelidtes interesser bør begrænses til forholdet mellem forsikringsselskabet og den for ulykken ansvarlige. Ved samme direktivs artikel 3 er forsikringsdækningen for personskader blevet udvidet til familiemedlemmer til forsikringstageren, til føreren eller til enhver anden person, der er ansvarlig for en skade, med det formål at give disse personer samme beskyttelse som andre skadelidte tredjemænd, hvilket formål fremgår af niende betragtning til andet direktiv. Tredje direktivs artikel 1 er endnu videre formuleret, idet den bestemmer, at der skal ydes erstatning for personskade til alle andre passagerer end føreren. Følgelig er ejeren af køretøjet ikke udelukket fra erstatning, når han er passager.

35 På grundlag af foranstående betragtninger skal de forelagte spørgsmål besvares med, at under omstændigheder som de i hovedsagen foreliggende er andet direktivs artikel 2, stk. 1, og tredje direktivs artikel 1 til hinder for en national lovgivning, hvorefter en passagers krav på erstatning fra en lovpligtig ansvarsforsikring for et motorkøretøj kan bortfalde eller nedsættes uforholdsmæssigt, såfremt den pågældende selv har medvirket til den skade, han har lidt. Den omstændighed, at den pågældende passager er ejer af det køretøj, hvormed føreren har forvoldt ulykken, er uden betydning.

Sagens omkostninger

36 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Første Afdeling) for ret:

Under omstændigheder som de i hovedsagen foreliggende er artikel 2, stk. 1, i Rådets andet direktiv 84/5/EØF af 30. december 1983 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om ansvarsforsikring for motorkøretøjer og artikel 1 i Rådets tredje direktiv 90/232/EØF af 14. maj 1990 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om ansvarsforsikring for motorkøretøjer til hinder for en national lovgivning, hvorefter en passagers krav på erstatning fra en lovpligtig ansvarsforsikring for et motorkøretøj kan bortfalde eller nedsættes uforholdsmæssigt, såfremt den pågældende selv har medvirket til den skade, han har lidt. Den omstændighed, at den pågældende passager er ejer af det køretøj, hvormed føreren har forvoldt ulykken, er uden betydning.

Underskrifter